

Soudružské soudy jako nástroj socialistické demokracie ve vybraných státech východního bloku

Petra Zapletalová

Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Kontaktní e-mail: petra.zapletalova@law.muni.cz

ORCID: 0000-0002-3688-4544

The Comrades' Courts as an Instrument of Socialist Democracy in Selected Eastern Bloc Countries

Abstract:

This paper focuses on a significant phenomenon that existed mainly in the late 1950s and 1960s – the comrades' courts. In the introduction, this social organisation is mentioned in Czechoslovakia, but then the paper provides brief information on the similar institutions in USSR, Hungary, Poland and Romania. The work is divided into thematic parts based on countries, where the legislative development and the organisation of comrades' courts are included, but also this paper contains information on procedures and sanctions. Finally, an attempt is made to evaluate and compare these institutions.

Keywords: Czechoslovakia; Hungary; Poland; Romania; USSR; proceedings; socialism; judiciary; comrades' courts

Klíčová slova: Československo; Maďarsko; Polsko; Rumunsko; RSFSR; soudní řízení; socialismus; soudnictví; soudružské soudy

DOI: 10.14712/2464689X.2024.31

Financování: Tato studie vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu MUNI/A/1215/2022 „Proměny českého soudnictví ve dvacátém století“ podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

1. Úvod

Během padesátých let minulého století docházelo v Československu k formování nejen společnosti, ale zejména státního aparátu, a to ve všech jeho sférách: zákonodárné, výkonné a soudní.¹ Poslední zmíněná oblast je však pro tuto práci nejdůležitější. Její změny vyvrcholily začátkem šedesátých let, a to vyhlášením nového zákona č. 62/1961 Sb., o organizaci soudů, který zavedl místní lidové soudy (dále jen „MLS“).

MLS však pro československou společnost nebyly novinkou, neboť jejich předchůdcem, se kterým již mnozí občané měli či mohli mít zkušenost, představovaly soudružské soudy.

Soudružské soudy byly zřizovány v Československu na konci padesátých let a na začátku let šedesátých minulého století zejména v podnicích, ale také i při místních či okresních národních výborech.² Nutno však poznamenat, že myšlenka zřízení těchto institucí nebyla původní. Jako v případě mnoha dalšího typického pro danou dobu lze původ této soudružské organizace nalézt v Sovětském svazu. Proto je v tomto článku věnován největší prostor soudružským soudům právě v Sovětském svazu. Důvod tak nespočívá jen v nejširším objemu zdrojů k dané problematice, ale také v již nastíněné skutečnosti, že RSFSR zavedla poprvé tento orgán společenské organizace a poskytla tak předlohu jiným státům, které ji s vděkem využily. Kromě Československa byly soudružské soudy zaváděny také například v Číně,³ Jugoslávii,⁴ Polsku,⁵ Maďarsku,⁶ NDR⁷ nebo také v Rumunsku.⁸ Nemůže však zůstat bez povšimnutí, že ve státech pod vlivem ideje komunismu (dobově označovány jako státy světové socialistické soustavy⁹), nepanovaly sjednocené názory na to, zda soudružské soudy představují státní orgán. Zatímco sovětská teorie činnost soudružských soudů nepovažovala za výkon soudnictví, východoněmecká teorie praxe se k otázce stavěla opačně.¹⁰

Tato stať je založena zejména na analýze dobových monografií a článků tuzemské i zahraniční provenience, přičemž byl zvolen Sovětský svaz, jehož soudružské soudy se staly předobrazem nekriticky přebíraných do jiných zemí, a dále Polsko, Maďarsko a Rumunsko. Poslední zmíněné státy byly do práce zvoleny i z důvodu dostupnosti archivních materiálů ze studijních zahraničních cest některých komunistických představitelů

¹ Viz zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, zákon č. 87/1950 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní; a vyhlášku ministerstva vnitra č. 3/1950 Sb., o změnách úředních názvů míst v roce 1949.

² DOČKAL, M. K historii soudružských soudů. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity (J. E. Purkyně)*. Brno, 1962, roč. XI, řada sociálněvědná (G), č. 6, s. 99.

³ PLUNDR, O. – VANĚČEK, S. – VIESKA, J. Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora. *Společenské vědy*. 1961, č. květen, s. 24.

⁴ HAYDEN, R. M. Popular Use of Yugoslav Labor Courts and the Contradiction of Social Courts. *Law & Society Review*. 1986, Vol. 20, No. 2, s. 230.

⁵ KIL, J. T. *Skład sądu w polskim procesie karnym*. 2020, disertační práce, UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE, s. 32.

⁶ GYEKICZKY, T. *Befordtva – Levéltári iratok a jogpolitikáról, és a bírászkodás lehetőségeiről a Kádár korszakban (1958–1990)*. Budapest: Patrocinium, 2016, s. 105.

⁷ BROWN WEISS, E. The East German Social Courts: Development and Comparison with China. *The American Journal of Comparative Law*. 1972, Vol. 20, No. 2, s. 270.

⁸ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 15.

⁹ Srov. § 99 zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění do účinnosti zák. č. 175/1990 Sb.

¹⁰ PLUNDR, O. *Organizace justice a prokuratury*. Praha: Panorama, 1987, s. 45.

v 60. letech, které o nich následně referovaly. Taktéž byly využity dobové archiválie uložené v Archivu bezpečnostních složek.

Jak je již výše nastíněno, užitou metodologií se stala zejména obsahová analýza a dále analytická a komparativní metoda.

V tomto článku je tedy možno se dozvědět více o existenci neobvyklé, ale pro státy socialistické soustavy typické instituce fungující nejenom v Československu, ale také ve vybraných státech střední a východní Evropy (lze konstatovat, že se jednalo o obecný požadavek socialistické výstavby státu).¹¹ Dále poskytuje seznámení s fungováním této instituce, její právní úpravou, a nakonec poukazuje na rozdílnosti v jednotlivých státech. Nutno však poukázat na to, že problematika fungování soudružských soudů v Československu je zmíněna jen okrajově proto, aby mohlo být provedeno srovnání s právní úpravou v okolních zemích. Podrobnější pohled na tuto instituci na našem území poskytne autorka v následně připravované studii, která bude na základě provedeného archivního výzkumu podrobně analyzovat fungování soudružských soudů v socialistickém Československu.

2. Soudružské soudy v Československu

Soudružské soudy v Československu začaly vznikat od roku 1959 po vzoru RSFSR. Jejich vznik podpořila směrnice politického byra ÚV KSČ ze dne 21. dubna 1959, která předstřela myšlenky na rozvoj socialistické justice a účasti široké veřejnosti na výkonu soudnictví, realizaci socialistické demokracie a na boji s trestnou činností.¹² Existovala dobová představa o začlenění občanů do řízení státu prostřednictvím přenášení úkolů státních orgánů na orgány společenských organizací a tím přejít od lidové demokracie k socialistické společnosti a v konečném důsledku ke komunismu. Josef Ondřej ve své knize „Socialistická zákonnost a úloha soudů“ uvádí:

Realnost socialistického humanismu spočívá právě v tom, že zákon – právo – již nepředstavuje moc, obecný zájem odcizený od společnosti a člověka, ale odpovídá životním podmínkám pracujícího člověka, tedy naprosté většiny socialistické společnosti, ... člověk již neexistuje pro zákon, zákon je tu pro člověka, jehož bytí a vědomí se stává za socialismu zákonem. Další vývoj socialistického státu vyžaduje ... vytváření podmínky pro plný rozvoj socialistické demokracie, podmínky, aby každý občan byl mimo jiné přesvědčen, že činnost státních i hospodářských a společenských organizací se řídí zásadou zákonnosti a že podléhá společenské – a tedy i jeho – kontrole.¹³

Nutno také podotknout, že tyto představy a cíle byly z části převzaty ze závěrů XXI. sjezdu KSSS.¹⁴

V případě soudružských soudů se jednalo o volený společenský orgán stojící mimo strukturu soudního systému, jehož smyslem bylo nejen působení celého kolektivu na

¹¹ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 118.

¹² Archiv bezpečnostních složek (dále jen „ABS“), fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Socialistická zákonnost (dále jen „fond Socialistická zákonnost“, sign. A 6/2 i.j. 51, s. 7.

¹³ ONDŘEJ, J. *Socialistická zákonnost a úloha soudů*. Praha: Orbis, 1974, s. 9–10.

¹⁴ ABS, fond Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Demjana, Plán politicko organizačního zajištění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 21. 4. 1959; Návrh usnesení Pléna HV ÚO KSČ při MV ze dne 14. 3. 1961 o stavu plnění směrnic PB ÚV KSČ z 21. 4. 1959, sign. A 24 i.j. 135, s. 2.

provinilého jednotlivce, potrestat jej,¹⁵ ale také ovlivňovat kolektiv preventivním a výchovným účinkem.¹⁶ Je však nutno zmínit, že tento orgán nikdy nebyl upraven zákonem, jak je tomu u státních institucí běžné. Jedinou úpravou, která se blížila té zákonné, představovaly prováděcí pokyny ministra vnitra a jeho usnesení z roku 1960, kterým ministr upozorňoval na nahodilé a nekontrolovatelné zřizování nových institucí. Taktéž ustanovil, že k novému zřízení soudružského soudu bylo nutné získat souhlas okresního národního výboru.¹⁷ Ve skutečnosti byly soudružské soudy řízeny zásadami jednotlivých krajských odborových rad.¹⁸ Tyto zásady, obvykle označovány jako „prozatímní směrnice k soudružským soudům“ či „prozatímní řád soudružských soudů“, se v obsahu v podstatě nelišily a vycházely ze sovětských řádů soudružských soudů.¹⁹

Do věcné působnosti těchto společenských orgánů spadaly činy narušující pracovní kázeň, veřejný pořádek či socialistické soužití. Do pracovní kázně bylo možné zařadit tyto nejčastější případy: opilost na pracovišti, nedbalé plnění pracovních povinností, poškozování či drobné krádeže osobního nebo socialistického majetku, případně i útoky na osobní integritu spolupracovníků. Do porušování socialistického soužití (a veřejného pořádku) bylo možné zahrnout urážky či pomluvy a další výše jmenované prohřešky, ale také nemorální chování na veřejném prostranství či v osobním životě (jako například neplacení výživného na dítě či neplnění vyživovací povinnosti vůči rodičům).²⁰ Je však nutné zmínit, že skladba projednávaných případů před soudružským soudem se obvykle odvíjela od místa, kde byl soud ustanoven.²¹ Soudružské soudy se zřizovaly v podnicích nebo v obcích. Jestliže byl orgán ustaven v podniku, zpravidla jej zřídilo místní revoluční odborové hnutí (dále jen „ROH“); v případě vytvoření soudružského soudu v obci jej zřizoval místní národní výbor (dále jen „MNV“).²²

Jak již bylo uvedeno výše, jednalo se o volený společenský orgán. Soudružský soud se ustanovoval na 1 rok a jeho členové byli voleni z kolektivu pracujících daného podniku nebo obyvatel dané obce. Měli být vybíráni ostatními příslušníky velmi pečlivě a mělo se jednat o osoby, které mohly sloužit jako vzor ostatním, tedy prokazovat socialistické smýšlení a disponovat autoritou před ostatními ve společnosti. Volby probíhaly na celozávodních konferencích ROH,²³ na členských schůzích ROH²⁴ nebo na veřejné schůzi národního

¹⁵ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Zákon o správní odpovědnosti, sign. A 6/2 i.j. 91, s. 132.

¹⁶ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, I. díl, Pisemný materiál z rozboru trestné činnosti v Československu, sign. A 6/1 i.j. 210, s. 51.

¹⁷ DOČKAL, *op. cit.*, s. 105.

¹⁸ LAKATOŠ, M. K otázce prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie účasti pracujících na výkonu soudnictví a přenášením některých funkcí státních orgánů ve výkonu soudnictví na společenské organizace. *Stát a právo*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, roč. 9, s. 135.

¹⁹ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Zákon o správní odpovědnosti, sign. A 6/2 i.j. 91, s. 446–472; DOČKAL, *op. cit.*, s. 105, 108.

²⁰ LAKATOŠ, *op. cit.*, s. 137; ŠPIČKA, R. Soudružský soud v našem závodě. *Brněnský Švermovák: Závodní časopis zaměstnanců Jana Švermy n.p., nositele Řádu práce*. 1960, roč. XV, č. 17, s. 4.

²¹ DOČKAL, *op. cit.*, s. 105.

²² *Tamtéž*.

²³ ŠPIČKA, *op. cit.*, s. 4.

²⁴ TRTÍLKOVÁ, J. Soudružské soudy. *Mosilana píše*. 1960, roč. XI, č. 5, s. 2.

výboru. Rozhodně není bez zajímavosti, že soudcem soudružského soudu se nemohl stát soudce z povolání. Mohl se však účastnit příprav projednání případu.²⁵ Počet volených členů soudu se odvíjel od velikosti závodu či obce a zpravidla se jednalo o 5 až 8 členů,²⁶ kteří zasedali obvykle v tříčlenných až pětičlenných senátech.²⁷ Senát se skládal z předsedy a přísedících. Kromě vedení soudního jednání bylo hlavním úkolem předsedy senátu stanovit a oznámit kolektivu, kdy a kde se bude jednání s provinilou osobou konat. Toto jednání se uskutečnilo zásadně po pracovní době v budově závodu/národního výboru.²⁸ Smyslem soudružských soudů bylo totiž předvést a případně uložit trest provinilému před co nejširším kruhem zaměstnanců či spoluobčanů, aby se tímto způsobem mohl dostavit výchovný účinek.²⁹

Soudružský soud zahajoval řízení na základě návrhu, který mohl vzejít od několika subjektů, např.: dílenského výboru, národního výboru, vedoucích závodního výboru ROH, soudu, prokuratury či jednotlivých občanů.³⁰ Samotné projednání probíhalo před veřejností a za aktivní účasti veřejnosti. To znamenalo, že přelíčení vedl celkově předseda soudu, nicméně po svolení předsedy mohl kdokoli z veřejnosti pokládat otázky, vyjadřovat se k případu, ke způsobu vedení řízení i k osobě provinilého.³¹ Po přelíčení, které mělo vcelku neformální průběh, se senát soudružského soudu odebral k poradě. Poté byl vyhlášen rozsudek.³²

Jestliže předvolaná osoba byla usvědčena z protiprávního jednání, mohl jí být uložen trest. Sankce, uvedené v prozatímních řádech, se odvíjely od závažnosti spáchaného činu a náležely mezi ně následující: uložení veřejné omluvy poškozenému nebo kolektivu, soudružská výstraha, veřejné pokárání či veřejná důtka. V krajním případě mohl senát soudu doporučit vedení (řediteli) podniku, aby byl provinilý převeden na nižší méně placenou práci či práci, v rámci jejíhož výkonu nenakládal s hmotnými hodnotami. V závažných případech mohlo být vedení podniku doporučeno, aby byl provinilý propuštěn z pracovního poměru.³³

Proti rozhodnutí soudružského soudu nebyl opravný prostředek.³⁴

V polovině roku 1960 bylo v Československu evidováno 763 soudružských soudů, z toho 692 soudružských soudů bylo zřízeno v závodech.³⁵

Činnost těchto institucí byla ukončena účinností zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech. Tento zákon zavedl místní lidové soudy, které je možné v zásadě považovat za nástupce soudružských soudů. Tyto soudy představovaly již součást soudní soustavy a byly založeny zákonem, který reagoval na nedostatky v práci soudružských soudů.³⁶

²⁵ DOČKAL. *K historii soudružských soudů*, s. 105.

²⁶ TRTÍLKOVÁ, J. *Soudružské soudy. Mosilana píše*. 1960, roč. XI, č. 29, s. 1.

²⁷ ŠPIČKA. *Soudružský soud v našem závodě*, s. 4.

²⁸ TRTÍLKOVÁ. *Soudružské soudy*, roč. XI, č. 29 s. 1.

²⁹ LAKATOŠ, *op. cit.*, s. 136–137.

³⁰ TRTÍLKOVÁ. *Soudružské soudy*, roč. XI, č. 29 s. 1.

³¹ DOČKAL, *op. cit.*, s. 107; TRTÍLKOVÁ. *Soudružské soudy*, roč. XI, č. 29, s. 1.

³² ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Zákon o správní odpovědnosti, sign. A 6/2 i.j. 91, s. 452–453.

³³ TRTÍLKOVÁ. *Soudružské soudy*, roč. XI, č. 29, s. 1–2.

³⁴ *Tamtéž*.

³⁵ LAKATOŠ, *op. cit.*, s. 136.

³⁶ ABS, fond Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Demjana, Zpráva o situaci na úseku boje proti trestné činnosti za I. pololetí 1960, sign. A 24 i.j. 197, s. 34.

MLS byly zřizovány na pracovištích na podnět ROH nebo v obcích na podnět MNV, přičemž při projednávání protiprávního skutku byl příslušný ten soud, který se nacházel v místě pracoviště obviněného, případně v místě jeho bydliště.³⁷ Mohlo taktéž dojít k situaci, kdy MLS na pracovišti postoupil věc soudu v obci provinilého, jestliže vyhodnotil, že tato instituce může případ posoudit lépe a mohlo by docílit lepšího výchovného výsledku.³⁸ Rozhodně není bez zajímavosti, že oproti soudružským soudům mohly tyto soudy projednávat i méně závažné trestné činy za předpokladu, že je soudu postoupil prokurátor či okresní soud, přičemž toto postoupení mohlo být na žádost MLS či z vlastního podnětu.³⁹

Soudci těchto institucí byli voleni na základě veřejného hlasování na shromáždění ROH nebo MNV z řad pracujících a občanů. Volený soudce musel být starší 21 let a oplývat důstojností, autoritou a socialistickou morálkou. Funkce však nebyla doživotní, neboť soudcem mohla být osoba zvolena jen na 2 roky. Navíc, pokud soudce svou funkci nevykonával řádně, mohl být ještě před koncem svého funkčního období odvolán. V případě nepříznivého zdravotního stavu mohl být soudce zproštěn své funkce.⁴⁰

MLS rozhodovaly o majetkových sporech mezi občany a o proviněních.⁴¹ Tato provinění se týkala činů namířených proti socialistickému majetku, osobnímu majetku, jakož i proti pracovní kázi, socialistickému či rodinnému soužití.⁴² Nutno však poznamenat, že soudy neprojednávaly případy, od jejichž spáchání uplynul 1 rok.⁴³

Projednání skutku před MLS bylo zahájeno z vlastního podnětu či z podnětu občana, národního výboru, státního orgánu, vedení závodu či představenstva JZD.⁴⁴ Zároveň však soud mohl projednávat pouze případy, které byly dostatečně objasněné, tzn., že soudu musely být doloženy veškeré materiály a důkazy o tom, že se skutek stal.⁴⁵

Dobová literatura poznamenává, že jednání před MLS mělo proběhnout bez „zbytečných formalit“.⁴⁶ Projednání MLS bylo veřejné a mělo proběhnout do 30 dnů od doručení podnětu, přičemž toto slyšení nařizoval soud tak, aby se uskutečnilo mimo pracovní dobu. Soud zároveň určil, kde se jednání uskuteční. Samotný případ poté rozhodoval tříčlenný senát.⁴⁷

MLS obvykle projednával protizákonné skutky za účasti všech aktérů. V ojedinělých případech však mohl projednat věc i bez jejich přítomnosti – jestliže odmítli účast na jednání či se nedostavili bez řádné omluvy. Nicméně nepřítomnost účastníků, zejména

³⁷ Ústřední výbor KSČ. *Další upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví*. Praha: ÚV KSČ, 1960, s. 40; § 8 zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech (dále jen „zákon o MLS“).

³⁸ Kolektiv pracovníků pracovně právního oddělení ÚRO. *Místní lidové soudy v závodech*. Praha: Práce, 1962, s. 34; § 11–12 zákona o MLS.

³⁹ § 13 téhož zákona.

⁴⁰ § 9 téhož zákona.

⁴¹ Provinění bylo zcela novou kategorií deliktu. Svou mírou společenské nebezpečnosti se nacházel mezi přestupkem a trestným činem; § 15 téhož zákona.

⁴² § 16–21 téhož zákona.

⁴³ Kolektiv pracovníků pracovně právního oddělení ÚRO, *op. cit.*, s. 43.

⁴⁴ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Správa Veřejné bezpečnosti železnic, Návrh instrukce MV o spolupráci VB s MLS – připomínky, sign. H 1-7 i.j. 162, s. 16.

⁴⁵ § 24 odst. 2 zákona o MLS.

⁴⁶ Kolektiv pracovníků pracovně právního oddělení ÚRO, *op. cit.*, s. 47.

⁴⁷ § 26 zákona o MLS.

provinilého, byla nežádoucí, neboť v takovém případě by nemohlo být docíleno hlavního smyslu MLS, a to společenského výchovného postihu.⁴⁸

Ústní jednání soudu mělo probíhat za co nejširší účasti členů daného pracovního kolektivu. Během něj se pořizoval protokol, který obsahoval informace o místu a času jednání, dále návrhy účastníků, provedené důkazy a v neposlední řadě i rozhodnutí soudu. V případě, že protokol obsahoval rozsudek, musel být opatřen podpisy členů senátu; v případě smíru obsahoval podpisy účastníků řízení.⁴⁹

Po projednání skutku MLS vyhlásil rozhodnutí jménem republiky, kdy mohl obviněného zprostit viny, shledat ho vinným, nebo mohl být uzavřen mezi stranami smír. Někdy samotné projednání skutku představovalo dostatečný výchovný prvek vůči proviněnému. To platilo zejména v případě, kdy proviněný projevil upřímnou lítost, omluvil se poškozenému i celému kolektivu, slíbil nápravu svého charakteru a náhradu způsobené škody. Někdy však výchovný účel projednání nebyl podle mínění soudu dostačující, a proto soud mohl uložit sankce, jako např. napomenutí, důtku, pokutu, nápravné opatření srážkou platu až 15 % (po dobu nejvýše 3 měsíce) nebo přeložení na nižší funkci či jiné pracoviště po dobu nejvýše 6 měsíců.⁵⁰

Jestliže odsouzenému soud uložil povinnost nahradit škodu, zaplatit pokutu nebo jinou povinnost v majetkovém sporu a ten ji dobrovolně ve stanovené lhůtě nesplnil, předal předseda senátu MLS věc okresnímu soudu, a ten vykonal exekuci, tzn., že rozsudek MLS představoval exekuční titul.⁵¹

Proti rozsudku MLS však bylo možné podat opravný prostředek, a to odvolání k okresnímu soudu.⁵² Opravný prostředek mohla podat dotčená osoba, prokurátor či orgány/organizace, které podaly podnět k projednání. Ten podání prověřil a v případě shledání nezákonnosti rozsudku MLS jej vrátil zpět k novému projednání.⁵³

Ani koncept místních lidových soudů však nebyl úspěšný a po necelých deseti letech byly tyto soudy zrušeny zákonem č. 150/1969 Sb., o přečinech.⁵⁴ Oficiální dokumenty mezi důvody jejich neúspěchu přiřazovaly například skutečnost, že na počátku 60. let došlo k přecenění československé socialistické společnosti, jakož i jejího následného bezproblémového vývoje a společenského působení na snížení kriminality. To vedlo ke zjištění, že společenský postih, který měly mít MLS na pachatele, nebyl dostatečný.⁵⁵ Dalším důvodem neúspěchu lze označit dvojí (různý) postih drobné protispolečenské a protiprávní aktivity – tzn. jednak MLS a jednak národními výbory. Jednu z příčin tohoto dvojího postihování skutků (přestupků/provinění) představovala zejména skutečnost, že MLS nebyly

⁴⁸ Kolektiv pracovníků pracovně právního oddělení ÚRO, *op. cit.*, s. 49–50.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 51–52.

⁵⁰ *Tamtéž*, § 31 téhož zákona.

⁵¹ Ústřední výbor KSČ, *op. cit.*, s. 42.

⁵² § 33 téhož zákona.

⁵³ Ústřední výbor KSČ, *op. cit.*, s. 42.

⁵⁴ Více o místních lidových soudech viz ŠPERGL, J. *Místní lidové soudy (1961–1970) – socialistický experiment v teorii a praxi*. Dizertační práce, vedoucí Kuklík, Jan. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2022; ŠPERGL, J. *Místní lidové soudy jako fenomén doby v teorii a praxi. Právněhistorické studie*. 2019, roč. 49, č. 1, s. 189–210.

⁵⁵ ABS, fond Sekretariát Federálního ministerstva vnitra, Sekretariát Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, IV. díl, Novelizace trestního řádu – podkladové materiály, stanoviska – vládní usnesení č. 300, sign. A 2/4 i.j. 215, s. 372.

zřízeny ve všech obcích – tam kde se MLS nenacházely, prošetřovaly přestupky trestní komise národních výborů; majetkové spory občanů a trestné činy projednávaly okresní soudy.⁵⁶ Docházelo tak k nejednotnému postihu stejných skutků, jakož i k jejich opožděnému projednání. Taktéž bylo poukazováno na to, že řešení těchto činů nebylo důsledné, sankce nedostačovaly k nápravě odsouzeného a v řízení se často vyskytovaly procesní vady (zapříčiněné zejména nezalostí práva ze strany soudců – laiků⁵⁷).⁵⁸ Oficiální dokumenty navíc poznamenávají, že na počátku 60. let došlo k přecenění československé socialistické společnosti, jakož i jejího následného bezproblémového vývoje a společenského působení na snížení kriminality. To vedlo ke zjištění, že společenský postih, který měly mít MLS na pachatele, nebyl dostatečný.⁵⁹

Jak poznamenala Komise pro ústavněprávní problematiku vědeckého kolegia ČSAV věd o státu a právu ve svých Závěrech k problematice ústavního zákona o soudu a prokuratuře z června 1969:

Při zřizování místních lidových soudů se vycházelo z toho, že širokým zapojením občanů do činnosti těchto soudů ... se bude velmi účinně bojovat proti porušování právních předpisů a uplatňovat právní vědomí širokého okruhu občanů. Dosavadní zkušenosti však nespĺnily toto očekávání. Nedošlo zejména k očekávanému poklesu drobné trestné činnosti. V poslední době se také značně zmenšila aktivita místních lidových soudů a hluboce poklesl zájem občanů o jejich činnost, což se projevuje zejména v nepatrné účasti na jednání místních lidových soudů.⁶⁰

3. Soudružské soudy v Rusku a SSSR

Myšlenka vzniku soudružských soudů v Československu byla úzce spojena s ideologií komunismu. Proto je nutno nejprve sledovat vývoj soudružských soudů v sovětském Rusku, kde se tato myšlenka zrodila.

První krok ke změně systému k následnému zlidovění soudnictví nastal v Rusku roku 1917 Únorovou revolucí, dobovými zdroji označovanou také jako Únorovou

⁵⁶ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Vnitřní správa MV, Zásady ústavního zákona o soudech a prokuraturách v ČSSR, sig. A 6/2 i.j. 1125, s. 546; ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Materiály ke společným směrnicím pro Místní lidové soudy /zák. č. 38/61/ a národní výbory /zák. č. 60/61/, sign. H 1-11 i.j. 79, s. 31.

⁵⁷ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Vnitřní správa MV, Zásady ústavního zákona o soudech a prokuraturách v ČSSR, sig. A 6/2 i.j. 1125, s. 547.

⁵⁸ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Vnitřní správa MV Zákon o přestupcích – návrh zásad, sign. A 6/2 i.j. 1165, s. 45; ABS fond Sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Františka Vaška, Rozklad úrovně právních předpisů k zabezpečení veřejného pořádku a proti poškozování zahraničně politických zájmů státu bezpečnostním aparát, sign. A 13 i.j. 229, s. 5.

⁵⁹ ABS, fond Sekretariát Federálního ministerstva vnitra, Sekretariát Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, IV. díl, Novelizace trestního řádu – podkladové materiály, stanoviska – vládní usnesení č. 300, sign. A 2/4 i.j. 215, s. 372.

⁶⁰ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Vnitřní správa MV, Zásady ústavního zákona o soudech a prokuraturách v ČSSR, sig. A 6/2 i.j. 1125, s. 547.

buržoazně demokratickou revolucí, která vyvrcholila 27. února 1917.⁶¹ Při této revoluci došlo ke svržení carského režimu a formování demokratických představ. Za převratem stály zejména davy dělníků a později i vojáků, které vyjadřovaly například nesouhlas s dalším setrváním Ruska na bojištích 1. světové války, nebo dlouhodobý nedostatek potravin.⁶²

Během bouřlivého roku 1917 existovaly snahy Prozatímní vlády ve spolupráci s menševiky a esery o reformu soudnictví.⁶³ Veškeré snahy však nebyly příliš úspěšné i z důvodu jiných společenských problémů, se kterými se nefungující stát musel vypořádávat.

Po Říjnové revoluci se myšlenky na reorganizaci soudnictví vytratily a došlo k razantnímu odstranění dosavadního soudního systému, který byl revolucionáři označován jako „aparát utlačování a buržoazního vykořisťování“. První rozhodný dokument o revoluci soudnictví představoval tzv. dekret o soudu č. 1 z 5. prosince 1917. Na základě tohoto předpisu byly zrušeny civilní a vojenské soudy (včetně obchodních soudů), zrušena existence advokacie, prokuratury i soudních vykonavatelů a taktéž byla pozastavena činnost smírčích soudců.⁶⁴ Nově však měly vzniknout nové lidové soudy.⁶⁵ Tyto sovětské soudy měly být tvořeny pracujícím lidem, který měl odsuzovat a bojovat proti vykořisťovatelům. Jako první vznikly lidové soudy dekretem o soudu č. 1, dekretem o soudu č. 2 ustavili okružní soudy. Nakonec však řád o lidovém soudu RSFSR dne 30. listopadu 1918 značně problematický dekret č. 2 zrušil a sjednotil soudní soustavu. Tento řád stanovil, že do působnosti lidových soudů spadala majetková a osobnostní práva a v zásadě všechny trestné činy (kromě trestných činů, o kterých rozhodovaly revoluční tribunály).⁶⁶ Nutno totiž poznamenat, že v tomto období v Rusku stále probíhala občanská válka mezi bolševiky a stoupenci opozice.

Co se týče ideje vzniku soudružských soudů, existují dvě teorie, které se svým původem liší.⁶⁷ V literatuře se objevují různé názory na to, kdo je původcem myšlenky zřízení soudružských soudů. Dle dobových názorů v RSFSR vznikly z popudu V. I. Lenina, zatímco na západě existoval názor, že soudy v RSFSR se vytvářely na základě myšlenek L. D. Trockého.⁶⁸

První instituce typu soudružských soudů však byly vytvořeny na základě rozkazu dělnicko-rolnické vlády petrohradského vojenského okruhu z 5. prosince 1917, jenž ukládal

⁶¹ TIŠČENKO, D. I. *Velká říjnová socialistická revoluce: k dějinám dělnického hnutí v Rusku 1861–1937*. Praha: Rovnost, 1952, s. 12.

⁶² PIPES, R. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 2017, s. 98–99; TIŠČENKO, *op. cit.*, s. 11–12; TROCKIJ, L. *Dějiny ruské revoluce 1905–1917, díl 2: Únorová revoluce*. Praha: Borový, 1935, s. 148–149.

⁶³ PIPES, R. *op. cit.*, 7, s. 114, 116; PRŮŠA, O. et al. *Dějiny sovětského státu a práva*. Praha: Orbis, 1963, s. 27.

⁶⁴ PRŮŠA, *Dějiny sovětského státu a práva*, s. 27–28.

⁶⁵ LENIN, V. I. *Spisy, Sv. 27, únor–červenec 1918*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954, s. 212.

⁶⁶ PRŮŠA, *Dějiny sovětského státu a práva*, s. 75.

⁶⁷ *Tamtéž*, s. 27; více k sovětskému soudnictví viz MACH, J. *10 let diktatury proletariátu, 1917–1927*. Praha: Komunistické nakladatelství a knihkupectví, 1927, s. 174; Nejvyšší sovět Zasedání (Moskva 1958), Československo Ministerstvo spravedlnosti. Právnícký ústav. *Nové justiční zákony SSSR přijaté na zasedání Nejvyššího sovětu SSSR ze dne 25. prosince 1958, Zákonné texty a referáty ze zasedání*. Praha: SEVT, 1959.

⁶⁸ SMITH, G. Popular Participation in the Administration of Justice in the Soviet Union: Comrades' Courts and the Brezhnev Regime. *Indiana Law Journal*. 1974, Vol. 49, No. 2, s. 240.

povinnost zřídit veřejný soudružský soud u všech baterií, eskadron a rot k rozhodování trestných činů. V průběhu roku 1918 vznikly tyto instituce u všech oddílů Rudé armády.⁶⁹

Mimo vojenskou oblast byly soudružské soudy zakládány dekretem rady lidových komisařů RSFSR ze dne 14. listopadu 1919. Tento dekret zavedl řád dělnických disciplinárních (kárných) soudružských soudů (*рабочий дисциплинарный Товарищеский суд, rabochij disciplinarnyj Tovarishheskij sud*), jenž platil na celém území RSFSR. Jednalo se o společenské instituty zřizované ve všech druzích podniků a institucí, přičemž měly podporovat pracovní morálku a chuť dělníků plnit pracovní plány. Tyto soudy se navíc organizovaly při místních odděleních výrobních odborových svazů, kdy v nich byl zastoupen jeden zástupce místní či ústřední správy výboru, zástupce odborového svazu a zástupce plenární schůze členů svazu podniku projednávaného případu. Pokud se jednalo o podnik či instituci, které měly alespoň 500 zaměstnanců, jednání probíhalo mimo pracovní dobu, veřejně a na místě (pracovišti). Co se týče opravného prostředku proti rozhodnutí soudružského soudu, bylo možné podat kasační stížnost u gubernského disciplinárního soudružského soudu.⁷⁰

Postupně však jejich činnost i obliba upadala a existence soudružských soudů byla roku 1923 ukončena Řádem o soudní organizaci RSFSR ze dne 11. listopadu 1922 (účinnost nabyl 1. ledna 1923). Příčina zrušení soudružských soudů byla mimo jiné i ta, že v sovětském Rusku skončila občanská válka a v rámci vytvoření nového jednotného systému k dosažení komunismu bylo potřeba se zbavit institutů a institucí, které vznikly v minulém období, tzn. během dob nepokojů.⁷¹ Nakonec tato přestávka neměla dlouhého trvání a soudy (mnohdy nesoucí odlišné označení: soudružské, společenské, vesnické společenské) obnovily v letech 1928–1931 svou činnost. Prvotní nadšení ze zřizování těchto orgánů lze spatřovat původní iluzi o rychlém vítězství socialistické revoluce nejen v Rusku, ale i ve světě, kterou záhy společnost opustila.

Po obnovení své činnosti soudružské soudy postihovaly případy spojené s porušením socialistické morálky, jako například urážky, pomluvy a drobné krádeže. V praxi se však ukázalo, že věcná působnost soudružských soudů byla vytyčena příliš úzce, a proto 20. února 1931 vyšlo Usnesení o výrobních soudružských soudech, které zrušilo dosavadní předpisy a rozšířilo působnost institucí i na narušování pracovní a výrobní morálky.⁷² V tomto rozšíření lze spatřovat důraz tehdejšího sovětského vedení na důležitost průmyslové výroby a taktéž pojetí nové úvahy, a to přechod k vyšší etapě společenského zřízení a docílení komunismu.

Význam soudružských soudů vyvstal natolik, že v roce 1932 v Rusku fungovalo přes 12 000 soudružských soudů.⁷³ Avšak jak rychle se soudy ustavovaly, tak rychle přestávaly fungovat a po vydání nového zákona ze dne 16. srpna 1938 o organizaci soudů SSSR, kdy lidové soudy v praxi převzaly agendu soudružských soudů, došlo opět k úpadku této

⁶⁹ VANĚČEK, S. Společenské soudy jako nejdůležitější forma boje s přežitky minulosti. *Socialistická zákonost*. 1959, roč. 7, č. 8, s. 488–489.

⁷⁰ PRŮŠA, O. K historickému vývoji a současným úkolům soudružských soudů v SSSR. *Právník*. 1959, roč. XCVIII, č. 6, s. 631–632.

⁷¹ PRŮŠA, *Dějiny sovětského státu a práva*, s. 134, 203.

⁷² *Tamtéž*, s. 203–206.

⁷³ VANĚČEK, *op. cit.*, s. 489.

instituce. *De iure* zrušeny nebyly, ale *de facto* činnost nevykonávaly.⁷⁴ Nutno také poznamenat, že tento ústavní zákon ani o soudružských soudech nijak nehovořil.⁷⁵ Navíc zahájení války s nacistickým Německem (dobově označované také jako Velká vlastenecká válka⁷⁶) odvádělo pozornost jinam než na nečinnost soudružských soudů.

Po Stalinově smrti 5. března 1953, kdy se Chruščov stal se tajemníkem ÚV KSSS, začala nová vláda vést politiku tzv. nového kursu a pozastavila veškeré politické procesy, odmítla kult osobnosti a obnovila prvotní myšlenky komunistické strany – kolektivní vedení a stranickou demokracii. Taktéž začala zdůrazňovat potřebu socialistické zákonitosti.⁷⁷

V rámci destalinizace Sovětského svazu Chruščov započal s prováděním změn. Nejvýraznějším výstupem Chruščova se však stal jeho referát na téma „kult osobnosti a jeho důsledky“ na XX. Sjezdu KSSS roku 1956, kdy v rámci komunistické ideologie kritizoval Stalina a jeho způsob vlády včetně likvidace oponentů. Ačkoliv tento výstup společností otrásl, brzy myšlenku socialistické demokracie jakož vlády lidu ve všech sférách státu přijala.⁷⁸

Cílem této studie je však zaměřit se zejména na soudružské soudy na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století, kdy došlo k výše zmíněnému zaktivování institutu soudružského soudu a kdy se obdobné soudy objevily i v dalších zemích. Tím se usnadní možnost provést komparaci institutu mezi jednotlivými státy.

Pro soudružské soudy v Sovětském svazu byl později nejvýznamnější XXI. sjezd KSSS roku 1959, kdy Nikita Chruščov přednesl zprávu ÚV KSSS. Zde pronesl myšlenku, že SSSR dovršilo budování socialismu a může postupně přejít k budování vyspělé komunistické společnosti prostřednictvím svěřením moci společenským organizacím,⁷⁹ čímž vznikla potřeba obnovení existence soudružského soudu, jakož dalšího nástroje k upevňování socialistické zákonitosti a k rozvoji sovětské demokracie.⁸⁰ Následně byla na tomto sjezdu vydána i sjezdová rezoluce.

V návaznosti na proslov Chruščova se také vyjádřil předseda komise pro zákonodárné návrhy Sovětu Svazu a poslanec D. S. Poljanský, který přednesl svůj referát s názvem O návrzích zásad trestního zákonodárství Svazu SSR a svazových republik, zákona o trestní odpovědnosti za protistátní trestné činy a zákona o trestní odpovědnosti za vojenské trestné činy:

Předcházet deliktům a zabránit jim – na to je potřeba především zaměřit činnost státních orgánů a veřejnosti.

V podnicích, kolchozech, městech a vesnicích – všude musí být vytvořena situace, která by znemožnila zloději rozkrádat národní majetek, chuligánovi rušit společenský právní pořádek a spekulantovi prodávat předražené zboží.⁸¹

⁷⁴ PRŮŠA, *Dějiny sovětského státu a práva*, s. 266–267.

⁷⁵ Právníký ústav ministerstva spravedlnosti. *Ze zkušeností sovětského soudu – Sborník statí sovětských autorů*. Praha: Orbis, 1956, s. 19–28.

⁷⁶ VYKOUKAL, J. P. – LITERA, B. – TEJCHMAN, M. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944–1989*. Praha: Libri, 2000, s. 28.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 299–303.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 305.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 310.

⁸⁰ VANĚČEK, *op. cit.*, s. 490.

⁸¹ POLJANSKÝ, D. S. O návrzích zásad trestního zákonodárství Svazu SSR a svazových republik, zákona o trestní odpovědnosti za protistátní trestné činy a zákona o trestní odpovědnosti za vojenské trestné činy:

Na základě usnesení výše zmíněného sjezdu byly vypracovány mnohé dokumenty, přičemž jeden z nich byl pro projednávanou problematiku nejdůležitější, a to vzorový řád soudružských soudů (*Товарищеский суд, Tovarishheskij sud*). Ten upravoval nejen soudní řízení a soudní organizaci, ale taktéž pravomoc soudružských soudů.⁸² Vzorový řád byl první snahou o unifikaci interních předpisů již existujících soudružských soudů.⁸³ Následně byl tento řád ve znění s menšími odchylkami schválen výnosem prezidia nejvyššího sovětu RSFSR dne 3. července 1961, poté byl upraven výnosy z 3. března 1962, 23. října 1963 a 16. ledna 1965.⁸⁴

Hlavním smyslem těchto institucí mělo být preventivní opatření před protizákonnou a nemorální činností. V případě, že tato prevence nebyla účinná, působily soudružské soudy jako prostředek k nápravě provinilců.⁸⁵

Pravomoc soudružských soudů dle návrhu vzorového řádu soudružských soudů bylo možné rozdělit do čtyř různých kategorií. První kategorie uváděla taxativní výčet protispoločenských činů, mezi které náležely například: „porušení pracovní kázně, vyhýbání se práci užitečné pro společnost a vedení příživnického způsobu života, neplnění povinností, týkající se výchovy dětí, neposkytnutí pomoci přestárým rodičům, urážky, roznášení pomluv či pokoutní výroba pálenky a jiných lihovin, které nebyly určené pro odbyt“.⁸⁶ Do další skupiny spadaly přestupky a jiné protispoločenské činy (výslovně uvedené nebyly) v případě, že je správní orgány (či milice) nebo jiné společenské instituce předaly k řešení k soudružskému soudu.⁸⁷ Třetí kategorie zahrnovala trestné činy s nižší společenskou škodlivostí, pachatel páchal trestnou činnost poprvé a soud, prokurátor či milice přenechali projednání činu k soudružskému soudu. Poslední kategorie uváděla možnost soudů projednávat vybrané občanskoprávní spory, mezi které je možné přiřadit například majetkové spory nepřevyšující částku 500 rublů.⁸⁸

Pravomoc soudružských soudů podle schváleného řádu z roku 1961 již byla o něco rozdílnější, avšak v zásadě byl ponechán systém výčtu. I zde byly činy označovány jako přestupky a bylo možné je dále kategorizovat do tří skupin. První skupina se týkala pracovního práva, například porušení pracovní kázně. Skutky spadající do druhé skupiny zasahovaly do trestního práva, ale jejich společenská škodlivost nebyla příliš vysoká. V případě třetí kategorie se jednalo o skutky správněprávního charakteru.⁸⁹ Do výčtu

Referát předsedy komise pro zákonodárné návrhy Sovětu Svazu, poslance D. S. Poljanského. In: *Nové justiční zákony SSSR*. 1959. Praha: Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, s. 96.

⁸² PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 3–4.

⁸³ ABS, fond Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra, Organizační a vnitřní správa Federálního ministerstva vnitra – právní odbor, II. díl, Zákon o správní odpovědnosti, sign. A 6/2 i.j. 91, s. 457–458.

⁸⁴ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 48.

⁸⁵ ROGOVIN, E. B. Social Conformity and the Comradely Courts in the Soviet Union. *Crime & Delinquency*. 1961, Vol. Oct 1961, No. 7, s. 303; TIBITANZL, K. Velký úspěch sovětského trestního zákonodárství. *Právník*. 1959, roč. XCVIII, č. 5, s. 409–410.

⁸⁶ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 4.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 4–5.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 5.

⁸⁹ Fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 56.

přestupků řešených u soudružského soudu patřilo především porušení pracovní morálky (pozdní příchod do práce, dřívější odchod z práce, absence v práci, nekvalitní provedení práce apod.), nepovolené užívání dopravních prostředků, nástrojů či surovin, lehké případy vandalismu (které byly spáchány poprvé), drobné krádeže předmětů denní potřeby, drobné rozkrádání státního majetku, případy opilství, nepovolená výroba alkoholických výrobků či nevhodné chování vůči ženě.⁹⁰

Příslušnost těchto společenských orgánů byla ve vzorovém řádu uvedena tak, že v prvé řadě byl příslušný ten soudružský soud, kde měl provinilec své pracoviště. Jestliže to nebylo určité nebo se jednalo o osobu, která nebyla zaměstnána, byl místně příslušný soudružský soud, v jehož obvodu měla bydliště. Soud v místě bydliště mohl projednat návrh i v případě, že se jednalo o zaměstnance, neboť projednání v místě bydliště bylo pro provinilce výhodnější. K tomu však bylo nutné uzavření dohody s organizací na daném pracovišti.⁹¹ Schválený řád se nijak významně nelišil. Dle něj byly příslušné soudy na pracovišti či v bydlišti, nicméně nebylo nijak určeno, který ze soudružských soudů měl přednost. Proto mnohdy záleželo na okolnostech a typu projednávaného skutku.⁹²

Zřizování soudružských soudů podle schváleného řádu docházelo na základě dvou principů: výrobního principu a územního principu. Dle výrobního principu se zřizovaly soudružské soudy zejména v podnicích, v závodech či vysokých školách, dle územního principu například na vesnicích.⁹³ Vytváření soudružských soudů dle výrobního principu probíhalo v praxi tak, že byla svolána veřejná schůze odborovou organizací a na ní byl soudružský soud ustaven. Mnohdy tento typ soudů však nebyl organizačně jednotný – například pokud byl podnik velký, byl zřízen jeden soudružský soud s několika senáty, které fungovaly v rámci jednotlivých částí podniku.⁹⁴ Pokud měla být instituce vytvořena dle územního principu, zřizovala se na základě rozhodnutí veřejné schůze členů kolektivu se souhlasem výkonného výboru místního sovětu poslanců pracujících.⁹⁵

Dle schváleného řádu ke zřízení soudu musel mít kolektiv alespoň 50 členů. V odborné společnosti ale existovaly diskuse, zda bude vůbec možné zřídit soud i v kolektivech s nižším počtem členů. V praxi se však ukázalo, že soudy mohly být zřizovány i ve společenství s nižším počtem členů, jestliže to schválil výkonný výbor místně příslušného sovětu.⁹⁶

⁹⁰ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 55, 59–61.

⁹¹ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 6.

⁹² ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 71.

⁹³ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 49; ROGOVIN, *op. cit.*, s. 303.

⁹⁴ ABS, *tamtéž*, s. 50.

⁹⁵ Místní sověť pracujících lidu byl mocenský místní orgán (spravoval administrativní, finanční, hospodářskou a kulturní stránku) a jeho výbor byl výkonný orgán. Více viz PRŮŠA et al. *Dějiny sovětského státu a práva*, s. 21–23; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA. *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora*, s. 5; ABS, *tamtéž*, s. 52.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 53.

Taktéž šlo ustavit soudružský soud pro oddělení či provozovny podniku dohromady, jestliže samotné oddělení/provozovna měla méně než 50 zaměstnanců.⁹⁷

Navíc pokud lidé v nižším počtu chtěli zřídit soudružský soud téhož podniku, mohly se spojit a vytvořit v rámci podniku jeden společný soudružský soud.⁹⁸

Správa soudružských soudů byla rozdělena na základě podobných principů. Jestliže se jednalo o soudy zřízené na základě výrobního principu, jejich nadřízeným orgánem byly závodní, tovární či místní výbory oborového svazu. Jestliže se jednalo o soudružské soudy zřízené v kolchozech či v bydlíštích, jejich řízení bylo svěřeno výkonným výborům místních sovětů poslanců pracujících.⁹⁹

Složení zmíněných soudů si lidé volili na plenárních schůzích kolektivů, kde se určoval i počet členů. Člen byl volen na 2 roky veřejnou volbou a musel získat nadpoloviční většinu hlasů přítomných osob kolektivu a větší počet hlasů než jiní kandidáti, pro které už místo v soudu nebylo. Tito zvolení soudci si poté zvolili předsedu soudu, náměstký a tajemníka. Plenární schůze mohla zvoleného soudce z důvodných příčin odvolat a členové soudu byli povinni každý rok podávat zprávu o své činnosti.¹⁰⁰ Pro zachování odbornosti zvolených soudců zřizovaly výkonné výbory okresních sovětů tzv. „okresní univerzity právních znalostí“, přičemž při nich existovaly i „fakulty soudružských soudů“. Studium na fakultě bylo dvouleté a z důvodu časové náročnosti bylo doporučováno osobám, které nebyly zaměstnány (senioři či ženy v domácnosti). Mimo to byly pro členy soudních senátů organizovány různé semináře a vzdělávací programy.¹⁰¹

Návrh vzorového řádu soudružských soudů uváděl, že skutky projednával tříčlenný senát, dva členové soudu a předseda, přičemž pachatel/obviněný mohl podat návrh na vyloučení člena senátu, jestliže zde byla dána důvodná obava, že daná osoba měla zájem na výsledku a byla tedy podjatá.¹⁰² Samotný schválený řád upravoval, že minimální počet členů senátu tvořili tři osoby, nejvyšší počet však určen nebyl.¹⁰³

Řízení před soudružským soudem dle schváleného řádu mělo proběhnout bezprostředně po spáchání skutku, tudíž k řízení mělo dojít ve lhůtě, která byla pro většinu případů stejná. Původně činila tato lhůta 10 dnů od doručení návrhu,¹⁰⁴ následně byla prodloužena na

⁹⁷ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 55, 78; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 7.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 54.

⁹⁹ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 55, 78; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 7.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, s. 6.

¹⁰¹ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 79–80.

¹⁰² PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 7.

¹⁰³ ABS, fond Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 74.

¹⁰⁴ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 7.

15 dnů. U některých činů, jako bylo například drobné chuligánství, se počítalo se lhůtou 7 dnů. Uvádí se však, že se obvykle tyto lhůty překračovaly.¹⁰⁵

Řízení před soudružským soudem se zahajovalo na návrh nebo z vlastního podnětu. Tento návrh mohl být podán výbory odborového svazu (závodního, místního či továrního), místními, uličními či čtvrt'ovými výbory nebo také dobrovolnými lidovými družinami, které byly zřízeny pro ochranu veřejného pořádku.¹⁰⁶ Dále návrh mohly podat výkonné výbory místních sovětů poslanců pracujících a administrativní komise u stálých komisí sovětů či okresních výkonných výborů sovětů poslanců pracujících. Stejně tak mohly podat návrh správní orgány, vedení podniků či soudy, prokurátoři a za jejich souhlasu i vyšetřující orgány. V neposlední řadě podávali návrh občané anebo mohl soudružský soud řízení zahájit i ze svého vlastního podnětu.¹⁰⁷

Místo a čas jednání bylo zpravidla určováno předsedou soudružského soudu. Ten byl povinen o jednání informovat co nejširší veřejnost (kolektiv), neboť bylo žádoucí, aby jednání proběhlo za co možná největší účasti občanů.¹⁰⁸ Soudružské soudy, kde nebylo přítomno mnoho členů kolektivu, byly často kritizovány, neboť jejich funkce společenské výchovy nemohla být dle kritiky naplněna.¹⁰⁹ Zasedání probíhalo především po pracovní době¹¹⁰ a místo bylo určeno podle typu soudružského soudu, zpravidla se jednalo o místnost označovanou jako „červený kout“ (*Красный угол, krasnyi ugol*).¹¹¹ Poněvadž soudružské soudy využívaly společenského tlaku a veřejného mínění o jedinci,¹¹² bylo nutné

¹⁰⁵ ABS, fond Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 70.

¹⁰⁶ *Tamtéž.*

¹⁰⁷ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 72.

¹⁰⁸ *Tamtéž.*

¹⁰⁹ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 71.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 72; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 7.

¹¹¹ Pro vysvětlení označení červeného koutu je potřeba jít více do kořenů významu sousloví. Slovo červená (*krasni*) v ruštině je blízké slovu krásný (*krassivi*), proto byla v Rusku vždy tato barva významná. Navíc červená barva se hojně vyskytovala a nadále vyskytuje ve slovanské i východní křesťanské tradici. Ačkoliv daný název v období, o kterém pojednává tento článek, by mohl mást k jinému základu vzniku, tradice červeného koutu je starší než ideologie komunismu. Již před nástupem komunistů existoval pojem červený kout, jakož ikonový kout – tedy nejposvátnější část obydlí, v jehož části byly vystavené ikony svatých. Třebaže se zpravidla jednalo o roh místností, mohlo se jednat i o pokoj v domě, v budově. Po převratu však tato tradice vyhovovala nové ideologii: ikony byly nahrazeny obrazy a fotografiemi Lenina či jinými propagačními plakáty. Červené kouty se tak vyskytovaly nejčastěji v knihovnách nebo čítárnách, případně se jednalo o samostatný prostor. V těchto částech budov se nejčastěji odehrávaly agitační schůzky či předčítání ideologických listů. V ČSSR existovala obdobná část prostoru označovaná jako „rudý koutek“. Pro více informací o červeném koutu, viz MÄKINEN, I. Libraries in Hell: Cultural Activities in Soviet Prisons and Labor Camps from the 1930s to the 1950s. *Libraries & Culture*. 1993, Vol. 28, No. 2, s. 129; BERMAN, H. J. – SPINDLER, J. W. Soviet Comrades' Courts. *Washington Law Review*. 1963, Vol. 38, No. 4, s. 843.

¹¹² HULICKA, K. The Judicial System in the U.S.S.R. *The Southwestern Social Science Quarterly*. 1961, Vol. 42, No. 2, s. 170.

řízení nařídit tak, aby se dostavil obviněný i co nejširší veřejnost, tím mělo řízení proti osobě dospět k co možná nejlepšímu výchovnému účinku.¹¹³

Je bezpochyby zajímavostí, že v oficiálních textech pachatel nebyl označován jako „obviněný“ (*обвиняемый, obviniaemyi*) ale jako „osoba předvedená před soudružský soud“ (*лицо привлекаемое к товарищескому суду, litso privlekaemoe k tovarischeskomu sudu*).¹¹⁴

Pokud se předvolaný na jednání nedostavil bez omluvy, obvykle došlo k jeho odročení a poté k prošetření, z jakého důvodu se nedostavil. V případě, že se provinilý opět nedostavil bez omluvy, mohl se soud uchýlit k projednání věci bez jeho přítomnosti. K projednání v nepřítomnosti však nemohlo dojít v případě, jestliže řízení před soudružským soudem bylo zahájeno na základě návrhu soudu, prokurátora či vyhledávacího orgánu. V takové situaci byl spis a veškerý materiál předán k projednání příslušnému orgánu.¹¹⁵

Před samotným jednáním měl soudružský soud předvolaného seznámit s materiály, které vedly k zahájení řízení. Předvolaný mohl navrhnout doplňující důkazy k případu.¹¹⁶

Po skončení jednání mohl soudružský soud předvolaného zprostit,¹¹⁷ nebo mu uložit sankci. Vzorový řád soudružských soudů umožňoval uložení těchto sankcí:

- soudružský soud se mohl omezit pouze na veřejné projednání věci bez dalších sankcí;
- proviněnému mohlo být uloženo veřejně se omluvit poškozenému či kolektivu;
- proviněnému mohla být udělena soudružská výstraha/veřejná důtka/veřejné pokárání;
- proviněnému mohla být uložena pokuta až do výše 100 rublů;
- proviněnému mohla být uložena povinnost odčinit způsobenou škodu;
- soudružský soud mohl též učinit doporučení vedoucímu např. podniku či družstva, aby byl proviněný přeložen na méně placenou práci (nejdéle na 3 měsíce), na práci bez možnosti dispozice s hmotnými hodnotami, na nižší funkci či případně mohl být propuštěn ze zaměstnání;
- soudružský soud mohl v krajním případě doporučit, aby proviněný byl vystěhován z bytu, pokud neplatil nájemné nebo narušoval klid v sousedství.¹¹⁸

Novelizace řádu soudružských soudů provedená v roce 1965 přinesla několik obměn. Například se změnila výše pokut. Pokuta do 10 rublů byla ukládána v případě, jestliže se nejednalo o porušení pracovní morálky, pokuta do 30 rublů, pokud se jednalo o drobné rozkrádání, a při opakované krádeži pokuta do 50 rublů.¹¹⁹ Pokud soudružský soud usoudil, že skutek osoby byl více společensky nebezpečný, než by odpovídalo pouhému projednání před soudružským soudem, předal případ orgánu činnému v trestním řízení.

¹¹³ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 7.

¹¹⁴ BERMAN – SPINDLER, *op. cit.*, s. 843.

¹¹⁵ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 73.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 72.

¹¹⁷ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 255.

¹¹⁸ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 8.

¹¹⁹ ABS, fond Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 76.

Jestliže se jednalo o majetkový či občanskoprávní spor, předal jej k projednání okresnímu lidovému soudu.¹²⁰

Rozhodnutí soudružských soudů, nazývané jako „míra veřejného vlivu“ (*меры общественной ответственности, меры общестественного воздействия*),¹²¹ bylo zpravidla vykonatelné ihned po vyhlášení.¹²² V případě, že se jednalo o rozhodnutí o uložení pokuty a provinily se k platbě neměl, mohla být pokuta vymáhána prostřednictvím lidového soudu, přičemž částka pak spadala do státního rozpočtu. Jestliže rozhodnutí o pokutě nebylo vymáháno do 3 měsíců, po uplynutí této lhůty to již nebylo možné.¹²³ Třebaže se jednalo o konečné rozhodnutí soudružského soudu a proviněný se nemohl proti rozsudku odvolat,¹²⁴ výbory, které byly oprávněné podávat návrh na zahájení řízení u soudu, mohly vznést námitku a navrhnout nové projednání věci, pokud se domnívaly, že soud rozhodl v rozporu se zajištěnými důkazy. V praxi se stávalo, že tyto výbory mnohdy samotné rozhodnutí soudružského soudu rušily. Ačkoliv se zdá, že postup přezkoumání byl jednoduchý – návrh na přezkum případu totiž mohl podat kdokoliv, nebylo tomu úplně tak. Tento návrh musel občan podat příslušnému odborovému orgánu nebo výkonnému výboru příslušného sovětu. Ten podnět přezkoumal a v případě důvodného podání návrh byl podán k přezkoumání soudružskému soudu. V některých okresech RSFSR byly dokonce k přezkoumávání utvořené „sověty soudružských soudů“, kterým byl jako první podán návrh, a po přezkoumání případ postoupily výborům místním sovětům pracujícího lidu. Jestliže při novém projednání věci soudružským soudem se následně došlo ke stejnému rozhodnutí, to původní se pouze potvrdilo.¹²⁵

Některá rozhodnutí soudružského soudu se i tak potkávala s nesouhlasem společnosti a byly podávány stížnosti zejména na překračování pravomocí a nesprávnou aplikaci práva.¹²⁶

Mimo rozhodování protiprávních skutků se soudružské soudy věnovaly poradenské činnosti. Tuto aktivitu v rámci soudružských soudů poskytovali i právníci a soudci z lidových soudů.¹²⁷

¹²⁰ Tamtéž, s. 77.

¹²¹ BERMAN – SPINDLER, *op. cit.*, s. 843.

¹²² ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 78.

¹²³ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 77.

¹²⁴ HULICKÁ, *op. cit.*, s. 170.

¹²⁵ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 77–78.

¹²⁶ O'CONNOR, D. M. Soviet Procedures in Civil Decisions: A Charging Balance Between Public and Civic Systems of Public Order. In: *Law in the Soviet Society*. 1965. Urbana: University of Illinois Press, s. 92.

¹²⁷ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024, s. 77; TAYLOR, P. B. Soviet Courts in the Social Complex. *The Russian Review*. 1964, Vol. 23, No. 1, s. 50.

Právní úprava soudružských soudů v SSSR formálně platila nejen do zániku tohoto státu na konci roku 1991, ale i pět poté. Nakonec byly nepřímo zrušeny novým trestním zákoníkem Ruské federace ze dne 13. června 1996.

4. Soudružské soudy v Maďarsku (Maďarské lidové republice)

První zřízení soudružského soudu (*a társadalmi bíróságok*) v Maďarsku došlo již dne 25. května 1956 prostřednictvím nařízení č. 11, které mělo právní moc jako zákon,¹²⁸ jakož i usnesením celostátní rady odborů a rady ministrů dne 30. května 1956 a usnesením č. 1041 o řízení a činnosti soudružských soudů.¹²⁹ Na začátku šedesátých let byla organizace soudružských soudů upravena nařízením č. 26 z roku 1962, přičemž kromě nové organizace došlo i k přejmenování této instituce, a to na „společenské soudy“.¹³⁰ Tím byla dovršena právní úprava této instituce.¹³¹

Výše zmíněné formální prameny práva tak charakterizovaly společenské soudy jako laické soudy, kterým byla právem propůjčena pravomoc k trestání provinění.¹³²

Na rozdíl od soudružských soudů v SSSR se soudružské soudy v Maďarsku zřizovaly pouze v podnicích, přičemž počet stálých zaměstnanců/dělníků v daném podniku nesměl být nižší než 300. Ministr však za podpory odborů mohl schválit, aby soudružské soudy vznikaly i v podnicích, kde počet zaměstnanců/dělníků byl nižší.¹³³ U společenských soudů došlo ke změně – společenské orgány se povinně zřizovaly ve všech podnicích, kde se vyskytovalo nad 100 zaměstnanců. Pokud odštěpný závod měl taktéž 100 zaměstnanců a chtěl si zřídit společenský soud, bylo mu to umožněno.¹³⁴

Složení soudružského soudu sestávalo z 25 až 30 členů, které volil kolektiv pracujících daného podniku. Volební období soudců bylo na rok, přičemž po svém zvolení museli mezi sebou vybrat stálého předsedu soudružského soudu a k němu zástupce (maximální počet zástupců byl 4). Důležité je také zmínit, že členové této organizace byli vybíráni tak, aby se jednalo o nejvíce uvědomělé pracovníky, socialistické aktivisty a osoby dobré pověsti nebo se jednalo o bývalé poslance lidových rad, případně o soudce z lidu.¹³⁵ Zvolení členové soudu však svoji pozici vykonávali bez nároku na finanční ohodnocení, měli ji vykonávat v přesvědčení ku zdokonalování socialistické společnosti.¹³⁶

Soudružské i společenské soudy v Maďarsku však v praxi projednávaly případy zejména týkající se dělníků vykonávající manuální práci. Existovaly totiž názory, že nadřizené osoby, například mistry či administrativní pracovníky, není možné soudit,

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 12.

¹²⁹ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 261.

¹³⁰ *Tamtéž*.

¹³¹ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 105.

¹³² BARRY, *op. cit.*, s. 217.

¹³³ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 12–13.

¹³⁴ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 261.

¹³⁵ *Tamtéž*; GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 106; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 13.

¹³⁶ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 107.

poněvadž by ztratili svou autoritu a již by nadále nemohli být zaměstnáváni na vedoucích pozicích.¹³⁷

Co se týče věcné příslušnosti soudružských soudů v Maďarsku, projednávaly činy proti majetku, jako byly krádeže, zpronevěry či jeho ničení. Taktéž sem spadalo úmyslné poškození nebo podvody způsobující poškození socialistického majetku, pokud osoba či osoby byly zaměstnány v podniku, za poslední tři roky nebyly pro stejný čin odsouzeny a projednání činu v podniku bylo pro ně dostatečně napravující.¹³⁸ Vedle toho společenské soudy projednávaly činy, které byly již více spjaty s výkonem práce – činy proti pracovní morálce, činy narušující pravidla na pracovišti, ale také činy mířené proti socialistické morálce. Soud však mohl projednat i občanskoprávní majetkové spory, které svou hodnotou nepřesáhly 1000 forintů. Společenské soudy navíc mohly projednávat takové trestné činy, jež svou podstatou nebyly tolik společensky závažné; skutky se často týkaly dopravy, majetku, pomluv či lehkého ublížení na zdraví. Tyto případy však musely být postoupené prokurátorem a soudem.¹³⁹

Řízení u soudružského soudu se zahajovalo na návrh, který podával ředitel podniku, přičemž musel mít souhlas závodního výboru odborové organizace. Nicméně podnět řediteli podniku k podání návrhu mohl vzejít od kteréhokoliv zaměstnance.¹⁴⁰

Lhůta pro zahájení řízení od přijetí návrhu byla stejná jako v SSSR, tedy do 15 dnů.¹⁴¹ Skutek byl následně projednáván před tříčlenným senátem, který sestával z předsedy a soudců a jednání probíhalo na pracovišti mimo pracovní dobu. Samotní tito členové senátu měli být vybíráni tak, aby danému skutku rozuměli, případně znali nejen okolnosti případu, ale i samotného provinilého.¹⁴²

Řízení počínalo osvětlením skutkového stavu spáchaného činu, poté výslechem provinilého. Pokud se však provinilý nedostavil bez omluvy, mohlo jednání před soudem proběhnout i za jeho nepřítomnosti. Poté následovalo provedení důkazů. Velký důraz se kladl na to, aby byly důkazy předloženy způsobem, který poukázal na závažnost spáchaného skutku, jež ohrožoval společenskou (socialistickou) morálku. Během jednání mohl být předvolán i svědek, případně veřejnost mohla opět aktivně zúčastnit. Jednání bylo zakončeno slovem provinilého.¹⁴³

Výsledkem jednání bylo vyhlášení rozsudku, přičemž jeho písemné vyhotovení mělo být do tří dnů zasláno řediteli podniku. V rozsudku mohl soudružský uložit provinilému písemné pokárání, ústní důtku, případně mohl soud doporučit řediteli podniku, aby zvážil převedení provinilého na nižší pracovní pozici nebo okamžitě propuštění z práce. Dále

¹³⁷ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 263.

¹³⁸ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 106; PLUNDR, O. – VANĚČEK, S. Vývoj socialistické státnosti na úseku soudnictví v některých zemích socialistického tábora se zaměřením na soudružské soudy. *Socialistická zákonost*. 1961, roč. IX, s. 66.

¹³⁹ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 262.

¹⁴⁰ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 13.

¹⁴¹ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 106; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 13.

¹⁴² PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 13–14.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 14.

mohl soud řediteli oznámit, aby se obrátil na orgány činné v trestním řízení pro zahájení trestního stíhání.¹⁴⁴ Oproti tomu společenský soud mohl kromě výše zmíněných trestů uložit snížení platu či odebrání prémie či dokonce mohl podstoupit i takové kroky, aby část platu odsouzeného nešla do jeho rukou, nýbrž manželce/manželovi.¹⁴⁵

Dobové interní zprávy uvádí, že úspěšnost soudružských soudů nebyla v praxi tak vysoká, jak se navenek prezentovalo. V prvních letech po jejich ustavení se zjistilo, že soudy v podnicích byly zřízeny jen částečně a spíše nefungovaly. V roce 1958 byl nejúspěšnější soudružský soud v Hutnických závodech Ózdi v maďarském městě Ózd, kde bylo projednáno 72 případů porušení pracovní kázně.¹⁴⁶ Počet evidovaných společenských soudů v Maďarsku se však zvyšoval, v roce 1960 na počet 949, přičemž za zmíněný rok fungovalo 106 soudů pravidelně, 460 soudů nahodile a 393 nefungovalo vůbec;¹⁴⁷ v roce 1965 jich bylo již přes 3000. I tak se k roku 1965 uvádí, že 30–35 % z nich nevykonávalo žádnou činnost a neprojednaly jediný případ.¹⁴⁸ Další problém tkvěl v tom, že mnohdy se zaměstnanci zdráhali nejen účastnit se jednání, ale také hlásit se do pozic v této instituci, neboť nesouhlasili s veřejnou dehonestací provinilého. Dokonce se ozývaly nesouhlasné hlasy z řad zaměstnanců vůči soudcům soudružských soudů, poněvadž dle nich docházelo ke zneužívání jejich pravomocí a mnohdy i k překračování zákona.¹⁴⁹

Během let proběhlo mnoho debat i plánů novelizace právní úpravy společenských soudů, avšak nový zákon o společenských soudech byl vydán až v roce 1975.¹⁵⁰ Ten však předznamenal jejich konec. Nezakládal již povinnost zřídit společenský soud, ale umožňoval jej ustanovit tam, kde to kolektiv uznal za vhodné. Ačkoliv po tomto roce přestávaly tyto instituce fungovat, oficiálně byly společenské soudy (jejich právní úprava) zrušeny až po roce 1989 maďarským ústavním soudem.¹⁵¹

5. Soudružské soudy v Polsku (Polské lidové republice)

První obdobná instituce jako soudružské soudy vznikla v Polsku již v roce 1946 na základě dekretu z 22. února 1946.¹⁵² Tyto společenské orgány, také označované jako „občanské soudy“ (*Sądy obywatelskie*), měly být zřizovány v městských či vesnických jednotkách (tzv. gminách).¹⁵³ Do věcné pravomoci občanských soudů spadaly některé trestní věci a občanskoprávní spory, např. poškození majetku, náhrady škody, opilost na veřejném prostranství, ničení dopravního značení či narušení tělesné integrity.¹⁵⁴

¹⁴⁴ PLUNDR – VANĚČEK, *op. cit.*, s. 68.

¹⁴⁵ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 263.

¹⁴⁶ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 111.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 117.

¹⁴⁸ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 262.

¹⁴⁹ GYEKICZKY, *op. cit.*, s. 113.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, s. 150, 155.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 158, 162.

¹⁵² KIL, *op. cit.*, s. 32.

¹⁵³ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 20.

¹⁵⁴ KIL, *op. cit.*, s. 32.

Občanské soudy sestávaly ze soudce, náměstka a šesti přísedících, přičemž případy byly rozhodovány tříčlenným senátem. Tito členové byli voleni národní radou¹⁵⁵ tajným hlasováním na tři roky. Svou funkci vykonávali bez nároku na plat, avšak měli nárok na náhradu platu, který jim ušel při výkonu své funkce.¹⁵⁶

Proti rozsudku daného soudu bylo možné podat opravný prostředek do dvou týdnů k obvodovému soudu – ten již rozhodoval s konečnou platností. Mimo to bylo rozhodnutí soudu přezkoumáno i městským soudem ještě před výkonem uloženého trestu.¹⁵⁷

I přes brzkou snahu o zlidovění soudnictví v Polsku se tato instituce příliš neujala a činnost v zásadě nevykonávala. Formálně úprava občanských soudů fungovala do roku 1955, kdy byla zrušena.¹⁵⁸

V padesátých a šedesátých letech minulého století začaly v Polsku vznikat společenské soudy (*Sądy społeczne*). Tyto soudy byly zřizovány obdobným způsobem jako v Československu – začaly vznikat z iniciativy aktivistů¹⁵⁹ a až poté byly upraveny zákonem ze dne 30. března 1965. Tento zákon stanovil, že společenské soudy se zřizovaly z iniciativy obce na pracovištích; v samotných obcích a městech byly ustanoveny společenské smírčí komise.¹⁶⁰ Samotné zřízení společenského soudu na pracovišti se uskutečnilo na základě žádosti podnikové rady na konferenci samosprávy dělnictva nebo valné hromady zaměstnanců.¹⁶¹ Kromě zákona však činnost instituce upravoval i řád společenských soudů. Tento řád přijímala Ústřední rada odborů, přičemž musel být v souladu s vydaným vzorovým řádem společenských soudů.¹⁶²

Společenské soudy se zabývaly případy, které se týkaly porušování pravidel a zásad společenského soužití a veřejného pořádku, jako například porušování společenských, rodinných či zaměstnaneckých povinností, rušení nočního klidu, poškozování veřejného majetku, ale dále také nevhodného chování vůči zaměstnancům či nedodržování bezpečnosti práce.¹⁶³ Zajímavostí však je, že ačkoliv tyto instituce posuzovaly případy daných zaměstnanců na pracovišti, neřešily pracovněprávní spory. Stejně tak neřešily případy týkající se vedoucích zaměstnanců a jejich zástupců – věc se případně předala podnikové radě nebo jiné instituci a ta jej postoupila nadřízenému orgánu.¹⁶⁴

Složení soudu bylo voleno na valné hromadě zaměstnanců či radou delegátů. Ke zvolení musela být daná osoba bezúhonná, starší 26 let (později hranice snížena na 25 let) a být vzorem pro své kolegy. Zvolená osoba však nemusela mít polské občanství.¹⁶⁵ Nutno také poznamenat, že funkce byla čestná a tudíž neplacená.¹⁶⁶

¹⁵⁵ Národní rady byly místní správní orgány, které spravovaly hospodářskou, sociální, kulturní stránku oblasti a také všechny záležitosti moci a správy státu.

¹⁵⁶ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 20.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 21.

¹⁵⁸ KIL, *op. cit.*, s. 32.

¹⁵⁹ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 21.

¹⁶⁰ Čl. 1 Ustawa z dnia 30 marca 1965 r. o sądach społecznych (dále jen „Sb. z. 1965.13.92“).

¹⁶¹ Čl. 5 bod 1. Sb. z. 1965.13.92

¹⁶² Čl. 18 Sb. z. 1965.13.92; KIL, *op. cit.*, s. 33.

¹⁶³ Čl. 3 bod 1. Sb. z. 1965.13.92

¹⁶⁴ Čl. 4 bod 1.–2. Sb. z. 1965.13.92

¹⁶⁵ KIL, *op. cit.*, s. 32.

¹⁶⁶ Čl. 6–7 Sb. z. 1965.13.92

Řízení před soudem se zahajovalo na návrh, který mohl podat kdokoliv, případně vycházel z vlastní iniciativy soudu. Mimo to mohl podat návrh i okresní soud či prokurátor, jestliže bylo pro provinilého účelnější projednat čin u této instituce. Soud obvykle rozhodoval v tříčlenném senátu.¹⁶⁷ Samotné jednání probíhalo opět za účasti veřejnosti, nutno však poukázat na novou skutečnost – soud mohl přihlédnout k okolnostem a přístup veřejnosti k jednání omezit. I přesto se však účel účasti veřejnosti oproti jiným státům nezměnil – přítomní se mohli zapojovat do jednání a vyjadřovat se k činu či k osobě provinilého.¹⁶⁸ Po veřejném jednání se soud krátce poradil a ihned vynesl rozsudek.¹⁶⁹

Ideálního cíle, který měl společenský soud dosáhnout, bylo docílení smíru mezi stranami. Pokud to však nebylo možné či nedostačující, mohla tato instituce uložit provinilému různá výchovná opatření, mezi které náležela omluva, povinnost náhrady vzniklé škody, napomenutí, důtka, povinnost zaplatit soudem určenou částku (max. 300 zř), nejvýše však 10 % z platu jednorázově nebo ve dvou po sobě jdoucích měsících. Některá výchovná opatření bylo možné uložit zároveň.¹⁷⁰ Ve výjimečných případech, jestliže soud nabyl dojmu, že výše zmíněné sankce nejsou dostatečné, mohl požádat vedoucího pracoviště, aby byla proti provinilému uplatněna jiná opatření, která byla stanovená pracovním řádem, obrátit se na jiný orgán či instituci, která měla provést nápravné opatření či oslovit domovskou správu, aby byl provinilý vystěhován. Poslední zmíněné opatření mohlo být využito v případě, jestliže provinilý ničil vybavení a prostory obydlí, soustavně porušoval domovní řád, případně významně narušoval klidné soužití (způsoboval pohoršení) s ostatními nájemníky či sousedy.¹⁷¹

Proti rozsudku společenského soudu nebylo možné podat řádný opravný prostředek, avšak v případě pochybností mohl prokurátor rozsudek předat místně příslušnému okresnímu soudu. Ten rozsudek přezkoumal a jestliže shledal v rozhodnutí porušení zákona, zrušil jej.¹⁷²

Zákon o společenských soudech prošel několika novelizacemi, přičemž poslední proběhla 17. června 1984. Činnost společenských soudů byla oficiálně ukončena zákonem č. 191 ze dne 10. května 1990 ke dni 27. května 1990.¹⁷³

6. Soudružské soudy v Rumunsku (Rumunské lidové republice)

V Rumunsku první soudružské soudy zřizoval stát v roce 1958 na základě dekretu ze dne 21. července č. 320 a i zde se dá hovořit o časném začlenění institucí do společenského života oproti jiným státům východního bloku.¹⁷⁴ Tento dekret ustavoval soudružské soudy u každého podniku či úřadu. O rok později byl vydán další dekret, a to dekret č. 211/1959, kterým bylo povoleno zřizovat soudružské soudy i v řemeslnických družstvech či

¹⁶⁷ KIL, *op. cit.*, s. 32.

¹⁶⁸ Čl. 11 bod 1.–2. Sb. z. 1965.13.92

¹⁶⁹ Čl. 15 Sb. z. 1965.13.92

¹⁷⁰ Čl. 12–13 Sb. z. 1965.13.92

¹⁷¹ Čl. 14 Sb. z. 1965.13.92

¹⁷² Čl. 17 Sb. z. 1965.13.92

¹⁷³ Ustawa z dnia 10 maja 1990 r., Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych.

¹⁷⁴ ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnější a dopravní služba, Zpráva delegace ministerstva spravedlnosti, generální prokuratury a ministerstva vnitra ČSSR ze studijní cesty do Sovětského svazu dne 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-11 i.j. 101, s. 260–261, 266.

družstvech invalidů. Kromě zmíněných míst, kde se soudružské soudy zřizovaly, byly soudy ustanovené například i při ministerstvu dopravy a spojů, ministerstvu spravedlnosti či ministerstvu vnitra. Tyto společenské orgány však fungovaly na základě jiných zákonů pramenů a měly jinou úpravu.¹⁷⁵

Soudružské soudy (*Consilii de judecată din întreprinderi și instituții*) v Rumunsku byly ustaveny na rok na všech úřadech a ve většině závodů a podniků, přičemž jich na jednom místě mohlo být i více. Samotný soudružský soud byl tvořen předsedou soudu, dvěma místopředsedy a dalšími soudci, jejichž počet se pohyboval v rozmezí 5–15, tento počet se odvíjel od velikosti úřadu/závodu/podniku. Tito členové byli voleni kolektivem pracujících taktéž na rok, přičemž museli vykazovat správné politické smýšlení, být morálně i pracovně vzorem ostatním členům kolektivu a být bezúhonní. Pokud však byli zvoleni a řádně neplnili svou funkci, mohli být z funkce odvoláni.¹⁷⁶

Věcná příslušnost soudružských soudů vycházela z dekretu ze dne 21. července 1958, přičemž se jednalo o činy, které zhoršovaly nebo mohly zhoršit pracovní morálku, nebo se jednalo o skutky narušující socialistické soužití. Taktéž se sem přiřazovalo rozkrádání či poškozování socialistického majetku (ať už vědomě, či nevědomě), ale také krádeže mezi dělníky/pracujícími, jestliže k ní došlo poprvé a škoda byla vyčíslena na max. 200 lei. Je však nutno dodat, pokud došlo k poškození nebo ohrožení výrobních strojů, zařízení či skladů závodu, již to soudružský soud neprojednával. Stejně tak, pokud výše uvedené skutky spáchala osoba, jež byla zaměstnána v některém z nadřazených orgánů.¹⁷⁷

Řízení bylo zahájeno na základě ústního či písemného návrhu, jež podal pracovník, skupina pracovníků, vedení podniku nebo vedení úřadu. Poslední dva zmíněné subjekty byly schopny podat návrh až po dohodě se závodním výborem. Pokud se však jednalo o soudružský soud, který byl zřízen při družstvu invalidů či řemeslnickém družstvu, podání návrhu k projednání bylo možné ještě dalšími způsoby: návrh mohl být podán jedním družstevníkem, skupinou družstevníků nebo představenstvem toho družstva, kde se skutek stal. U některých typů skutku však návrh mohl podat družstevník až po schválení představenstva družstva.¹⁷⁸

Jednání předsedal tříčlenný senát (složený z předsedy a dvou přísedících) a jak již bylo zmíněno u soudružských soudů v jiných zemích, probíhalo veřejně a mimo pracovní dobu. Pokud byl provinilý předvolán a nedostavil se, mohlo být jednání odročeno. V krajním případě se mohlo jednat v jeho nepřítomnosti; v takové situaci toto jednání však nemohlo dosáhnout kýženého výchovného účinku. Součástí soudního řízení bylo i provedení důkazů, přičemž mezi důkazy náležela jak výpověď svědka, tak i například ohledání místa.¹⁷⁹

I soudružské soudy v Rumunsku mohly v rozsudku o vině provinilého rozhodnout i o trestu, přičemž záleželo na závažnosti spáchaného skutku. Mohla být uložena důtka s výstrahou, provinilý mohl být přeložen na jinou (nižší) pracovní pozici se snížením platu po dobu maximálně 3 měsíců a v případě nejzávažnějšího skutku mohla být osoba

¹⁷⁵ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 15.

¹⁷⁶ PLUNDR – VANĚČEK, *op. cit.*, s. 68.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 66.

¹⁷⁸ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 16.

¹⁷⁹ PLUNDR – VANĚČEK, *op. cit.*, s. 68.

vyloučena z družstva či propuštěna z podniku. Dále mohl soud uložit náhradu způsobené škody a uložení pokuty ve výši 50–300 lei.¹⁸⁰

Není bez zajímavosti, že proti rozhodnutí soudružského soudu existovaly opravné prostředky. Kdokoliv, kdo nebyl spokojen s výsledkem soudního řízení u soudružského soudu, mohl podat do pěti dnů od vyhlášení návrh k přezkumu prokurátorovi. Ten po zvážení důvodnosti této žádosti rozhodl, zda podá návrh na zahájení přezkumného řízení u lidového soudu. Navíc prokurátor byl oprávněn na základě návrhu či úřední povinnosti odůvodněným rozhodnutím zrušit rozsudek soudružského soudu, jestliže odhalil, že tento společenský orgán rozhodl o činu, který mu nepodléhal a jednalo se o trestný čin.¹⁸¹

Pokud proti rozhodnutí nebyl podán žádný opravný prostředek, bylo vykonatelné. V takovém případě byl provinilý povinen podřídit se rozsudku a ihned uhradit pokutu nebo nahradit vzniklou škodu. Jestliže provinilý v určené lhůtě uloženou částku nezaplatil, mohla být částka placena prostřednictvím srážky z platu pracujících. Srážka se ukládala zaměstnavateli na základě žádosti soudružského soudu, jejíž součástí byl opis rozsudku. Samotná tato žádost byla exekucním titulem.¹⁸²

Vyhláška 320/1958 byla s účinností od 1. ledna 1969 v prosinci 1968 nahrazena zákonem č. 59/1968, přičemž v následujícím období byl několikrát novelizován. Tímto zákonem však došlo k významné přestavbě konceptu soudružských soudů, neboť zde zákon již hovořil o tzv. soudních komisích (*Comisiile de judecată*), které měly být zřizovány v obcích, městských částech a v socialistických organizacích.¹⁸³ Jestliže se jednalo o organizaci s nižším počtem zaměstnanců (méně než 100), měla mít sdílenou soudní komisi s jinou organizací se společným sídlem. Pokud byl počet zaměstnanců vyšší, mohlo se uvažovat o zřízení většího počtu soudních komisí.¹⁸⁴

Soudní komise byly tvořeny pěti členy na dvouleté funkční období,¹⁸⁵ od roku 1987 byly devítičlenné a funkční období bylo prodlouženo na 4 roky.¹⁸⁶ Jejich agenda sestávala z vybraných částí občanského, pracovního ale i trestního práva.¹⁸⁷

Neobvyklostí je skutečnost, že rozhodnutí soudních komisí nemuselo být konečné a byla přípustná stížnost k soudu, v jehož obvodu byla komise ustanovena, která musela být podána do 15 dnů od doručení rozhodnutí.¹⁸⁸ Další zajímavostí bylo prolomení zásady *ne bis in idem*, kdy trestní vyšetřování pro čin, o němž komise rozhodla, pozastavovalo účinky rozhodnutí soudní komise a v případě odsouzení bylo považováno rozhodnutí soudní komise za zrušené.¹⁸⁹

Definitivní konec soudružských soudů v Rumunsku znamenal zákon č. 104/1992, přičemž nemůže zůstat bez povšimnutí čl. 7 ve zmíněném zákoně, ze kterého se dá usuzovat, že nějaká řízení u rumunských soudružských soudů v té době ještě mohla probíhat:

¹⁸⁰ PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *op. cit.*, s. 17.

¹⁸¹ PLUNDR – VANĚČEK, *op. cit.*, s. 69.

¹⁸² *Tamtéž*.

¹⁸³ Čl. 3 a 4 Lege nr. 59 din 26 decembrie 1968 privind comisiile de judecată (dále jen „zák. č. 59/1968“).

¹⁸⁴ Čl. 3 zák. č. 59/1968.

¹⁸⁵ Čl. 5 zák. č. 59/1968.

¹⁸⁶ Lege nr. 1 din 28 aprilie 1987 pentru modificarea și completarea Legii nr. 59/1968 privind comisiile de judecată.

¹⁸⁷ Kapitola 2 až 3 zák. č. 59/1968.

¹⁸⁸ Čl. 41 zák. č. 59/1968.

¹⁸⁹ Čl. 44 zák. č. 59/1968.

Případy zjištěné ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona u soudních komisí se zasílají soudům, v jejichž územní působnosti komise působily.

Na rozhodnutí vynesená soudními komisemi před nabytím účinnosti tohoto zákona se vztahují odvolání a lhůty stanovené zákonem platným před tímto datem.¹⁹⁰

7. Závěrem

Jak již bylo nastíněno v úvodu, vzor pro zřízení soudružských soudů představoval Sovětský svaz. Ale i přesto, že se země východního bloku inspirovaly a převzaly mnohá pravidla a smysl této instituce, lze se při studiu tohoto tématu setkat s několika nuancemi – ať už se jedná o významnější změny, či drobné odchylky.

První markantní rozdíly lze spatřovat v názvu instituce. V Sovětském svazu se hovořilo o soudružských soudech (s drobnými změnami za dobu existence) a stejně tak i v Československu do začátku 60. let, kde od roku 1961 působily místní lidové soudy. V Maďarsku po šesti letech existence došlo k přejmenování na společenské soudy a stejný název nesly i instituce v Polsku. Naproti tomu v Rumunsku nesly v pozdějších dobách název soudní komise. V dobových materiálech se však lze setkat i s jiným, nedoslovným překladem názvů těchto institucí.¹⁹¹

Další rozdíl spočívá ve věcné působnosti soudružských soudů. Je vhodné upozornit na skutečnost, že reálně nejširší věcnou působností disponovaly právě soudy v Sovětském svazu. Tam se zaměřovaly nejen na porušování pracovní morálky, na problematiku společenského soužití ve venkovských obcích, bytových družstvech, zanedbávání péče o děti či zanedbávání péče o přestárlé rodiče, ale také na protispolečenské činy, které v zákoně nebyly více specifikovány (není tedy od věci konstatovat, že i tímto docházelo k porušení základní zásady *nullum crimen sine lege*). Soudy v Rumunsku se taktéž zabývaly případy narušující socialistické soužití, nicméně rozsah již nebyl veliký. Oproti tomu se společenské soudy v Maďarsku věnovaly výhradně proviněním spojeným se zaměstnáním.

V neposlední řadě je vhodné zmínit i rozdílnosti v osobní působnosti, přičemž ta se odvíjela od místa zřízení soudružského soudu. Není snad ani překvapením, že opět se nejvíce odlišovalo Maďarsko. Zatímco tyto orgány v Sovětském svazu, Rumunsku nebo i Československu projednávaly případy zaměstnanců či občanů obce, v Maďarsku řešily pouze případy zaměstnanců. Avšak i to je nutno zúžit, neboť soudy projednávaly případy pouze manuálně pracujících zaměstnanců, nikoliv osob zastávající vyšší pozice (např. mistrů či administrativních pracovníků). Zdůvodnění hovořilo o tom, že jejich autorita by mohla být projednáním skutku nenávratně poškozena a svou pozici by již nemohli vykonávat. Lze předpokládat, že stejný důvod neprojednávání případů vedoucích pracovníků panoval i v Polsku.

¹⁹⁰ Čl. 7 Lege Nr. 104 din 22 septembrie 1992 pentru modificarea și completarea Codului penal, a Codului de procedura penală și a altor legi, precum și pentru abrogarea Legii nr. 59/1968 și a Decretului nr. 218/1977.

¹⁹¹ Viz např. ABS, fond Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, Vnitřní odbor Hlavní správy VB, Boj proti kriminální trestné činnosti v SSSR – poznatky ze studijní cesty delegace Ministerstva spravedlnosti ČSSR, Generální prokuratury ČSSR a Ministerstva vnitra ČSSR v SSSR ve dnech 22. 10. – 4. 11. 1965, sign. H 1-4 i.j. 1024; PLUNDR – VANĚČEK – VIESKA, *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy*. 1961; VANĚČEK, S. Společenské soudy jako nejdůležitější forma boje s přežitky minulosti. *Sociálnělistická zákonost*. 1959, roč. 7, č. 8, s. 488–496.

Kromě těchto rozdílů mezi jednotlivými státy nejen ve fungování soudů je nutné zmínit další odchylku, a to odlišnost mezi prezentovanou a faktickou úspěšností těchto organizací. Oficiální texty či články zmiňují, že soudružské soudy se těšily významné oblibě ve společnosti a mnozí občané vnímali provedení řízení před soudružským soudem mnohem pozitivněji, než kdyby k projednání mělo dojít před obecnými soudy. Pokud se však čtenář dostane přes tyto zmínky dále, dozvídá se, že realita byla odlišná, přičemž tuto skutečnost je možné mapovat nejen v zahraničí, ale také v Československu. Mnohé soudružské soudy, třebaže byly zřízeny, léta neprojednaly jediný případ. Například i naši odborné literatuře se lze setkat s názorem, že mnohem větší oblibu měly kárné komise v podnicích,¹⁹² neboť tato jednání byla neveřejná a do jisté míry anonymizovaná.

Mezi neúspěchy těchto institucí lze také bezpochyby zařadit nejednotnost a nejistotu soudního rozhodování, která mohla být zapříčiněna nevzdělaností a neobjektivností soudců, nebo nedostatečnou provázaností jednotlivých soudružských soudů v zemi. Taktéž se objevovaly diskuze na téma zneužívání moci soudružských soudců.

Dalším možným důvodem, proč v Československu soudružské soudy ukončily svou činnost tak záhy, představovala i změna politické situace. Zatímco ostatní státy východního bloku měly již ustálenou a pevnou formu vlády komunistické strany, případně si již prošly vlnami potlačených povstání a represemi (např. Maďarsko, Polsko), v Československu se situace uvolňovala až do Pražského jara, které bylo následně zvráceno příchodem vojsk Varšavské smlouvy a nastoupivší normalizací. Navíc MLS představovaly cizorodý prvek v československém právu, narušovaly právní jistotu. Oproti jiným zkoumaným státům v tomto článku, ve kterých v meziválečném období existovaly nedemokratické systémy, v Československu působila demokratická tradice a s ní i větší citlivost k nestandardním řešením.

Ve většině států platila právní úprava soudružských soudů až do pádu režimu, vyjma Československa, kdy MLS jako nástupci soudružských soudů byly zrušeny k 1. lednu 1970. Navíc MLS ke konci existovaly pouze fakticky a mnohdy činnost nevykonávaly. Proto je nasnadě se domnívat, že tomu tak bylo i v jiných zemích. Například soudružské soudy v SSSR se setkávaly s různorodými přístupy až do jejich zániku – někteří lidé (zejména ti obvinění) bagatelizovali důležitost instituce, zatímco se jiní aktivně zapojovali do jejich činnosti.¹⁹³

¹⁹² DOČKAL, *op. cit.*, s. 103–104.

¹⁹³ GABDULHAKOV, R. Citizen-Led Justice in Post-Communist Russia: From Comrades' Courts to Dotcomrade Vigilantism. *Surveillance & Society*. 2018, roč. 16, č. 3, s. 320.